

Jørgen Aall

Rettsstat og menneskerettigheter 1

En innføring i vernet om individets
sivile og politiske rettigheter

2. utgave

FAGBOKFORLAGET

RETTSSTAT OG MENNESKERETTIGHETER 1

JØRGEN AALL

RETTSSTAT OG MENNESKERETTIGHETER 1

*En innføring i vernet om individets sivile og politiske
rettigheter etter den norske forfatning og etter den europeiske
menneskerettighetskonvensjon*

2. utgave

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2025 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

2. utgave 2025 / 1. opplag 2025

ISBN: 978-82-450-5104-9

Omslagsdesign ved forlaget
Sats: Tekstflyt AS
Grafisk produksjon: John Grieg, Bergen

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00
e-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarframstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.
Vigmostad & Bjørke AS er Miljøfyrtårn-sertifisert, og bøkene
er produsert i miljøsertifiserte trykkerier.

Forord

Rettsstat og menneskerettigheter 1 behandler grunnleggende krav og begrensninger i forholdet mellom myndighetene og den enkelte. Etter reform i 2014 oppstiller Grunnloven nå en moderne menneskerettighetskatalog. Grunnlovsreformen og utformingen av rettighetene hentet i stor grad inspirasjon fra Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK). Rettighetene etter Grunnloven og de etter EMK, som fra før er gjort til norsk lov, gjelder nå side om side. Samtidig som grunnlovfesting av oppdaterte menneskerettigheter styrker dem nasjonalt, er EMK fortsatt viktig både som faktor ved tolkning av grunnlovsbestemmelsene og som instrument for internasjonal kontroll av staten der den påstås å ha sviktet i sikringen av menneskerettighetene.

Boken behandler først de generelle prinsippene knyttet til gjennomføring av rettighetene. Deretter behandles sentrale sivile og politiske rettigheter, som retten til liv, friheten fra tortur og umenneskelig behandling, frihet fra vilkårlig frihetsberøvelse, beskyttelse av privatlivet, religions-, ytrings-, forsamlings- og organisasjonsfriheten, eiendomsretten og retten til en rettferdig rettergang i sivile saker.

Disse emnene er tidligere behandlet i boken *Rettsstat og menneskerettigheter* (i 5 utgaver fra 2004–2018). De videreføres og utvikles her.

Boken er søkt ajourført pr. 1. desember 2021.

Jeg takker vitenskapelig assistent Lene Nevermo Hanssen for utmerket innsats med kildesøk, korrektur og registerarbeid.

Bergen, den 20. desember 2021

Jørgen Aall

I denne andre utgaven av boken er drøftelsene ført videre på en del viktige punkter. Det gjelder blant annet forholdet mellom EMK-retten og EU-/EØS-retten, hvorvidt nasjonale domstolars kontroll med lovgiverens og forvaltningens gjennomføring av EMK-forpliktelsene begrenses av en skjønnsmargin for de sistnevnte, og hva som gjelder av forholdsmessighetsbegrensninger på statenes adgang til å straffe. Boken er gjennomrevidert og søkt ajourført pr. 1. desember 2024. Vitenskapelig assistent Kristin Skoge har ytt førsteklasses bistand med kildekontroll og korrektur.

Bergen, den 20. desember 2024

Jørgen Aall

Boken *Rettsstat og menneskerettigheter 2* (2021) går i dybden på statens doble plikt – til *effektiv sikring* av den enkelte mot kriminalitet gjennom en *betryggende og rettferdig straffefølgning* av mistenkte.

Innholdsoversikt

Innledende del

1	Nasjonalt og internasjonalt baserte menneskerettigheter	21
---	---	----

Generell del

2	Tolkning av grunnlovs- og konvensjonsrettighetene	36
3	Plikten til å sikre menneskerettighetene	55
4	Likhetsprinsipp og diskrimineringsforbud	82
5	Rett til en effektiv prøvingsrett ved menneskerettsbrudd	107
6	Domstolskontroll med lovers konstitusjons- og konvensjonsmessighet	124
7	Inngrep krever lov	145
8	Formåls- og forholdsmessighetskontroll	182

Spesiell del

9	Retten til liv	204
10	Tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling	226
11	Vern om privat- og familieliv	250
12	Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet	302
13	Ytrings- og informasjonsfrihet	319
14	Rett til forsamling, forening og politisk deltagelse	371
15	Den private eiendomsrett	388
16	Frihetsberøvelse	421
17	Rettferdig rettergang i sivile saker	458
18	Nødrett og derogasjon	496
	Domsregister	508
	Litteratur	537
	Stikkord	555

Innholdsfortegnelse

Innledende del

1 Nasjonalt og internasjonalt baserte menneskerettigheter	21
1.1 Idéhistorisk bakgrunn	21
1.2 Rettslig begrepsavklaring og bakgrunn	22
1.3 Oversikt over menneskerettighetsvernet i dag	23
1.3.1 Grunnloven	23
1.3.2 Grunnloven er høyeste rettskilde – dens betydning i praksis	24
1.3.3 Internasjonaliseringen	24
1.4 Oversikt over rettighetene i Grunnloven og EMK – første generasjon menneskerettigheter	26
1.4.1 Generelt	26
1.4.2 Liv og integritet	27
1.4.3 Fengsling og andre administrative frihetsberøvelser	27
1.4.4 Skyld og straff krever lov og dom	27
1.4.5 Eiendomsretten	28
1.4.6 Privat- og familieliv	28
1.4.7 Ytringsfriheten	29
1.5 Andre generasjon menneskerettigheter	29
1.5.1 Forsamlings- og foreningsfriheten	29
1.5.2 Indirekte og direkte deltagelse i det politiske liv	30
1.6 Ekskurs: Tredje generasjon menneskerettigheter	30
1.6.1 Generelt	30
1.6.2 Kort presentasjon	31
1.6.3 Spørsmålet om ØSK-rettighetenes «justisiabilitet» kan ikke besvares generelt	32
1.7 Diskrimineringsforbud	32
1.8 Den videre fremstilling	33

Generell del

2 Tolkning av grunnlovs- og konvensjonsrettighetene	36
2.1 Tekst og forarbeider	36
2.2 Formålsbetraktninger og effektivt vern	37
2.3 Konsekvens og harmoni	41
2.4 Fortsettelse: Betydningen av andre rettssystemer for tolkningen av EMK	44
2.4.1 EU- og EØS-retten	44
2.4.2 Konvensjonsstatenes rett og praksis	46
2.4.3 Andre staters rett og praksis	47

2.5	Rettspraksis	48
2.6	EMK-inspirert tolkning av Grunnloven	50
2.7	Betydningen av en effektiv nasjonal gjennomføring	54
3	Plikten til å sikre menneskerettighetene	55
3.1	Innledning	55
3.2	Jurisdiksjonsspørsmålet – ansvaret følger statens handlinger	56
3.2.1	Utgangspunktet	56
3.2.2	Myndighetsutøvelse utenfor territoriet – ambassader o.l.	57
3.2.3	Myndighetsutøvelse utenfor territoriet – maktanvendelse	57
3.2.4	Positive plikter: Domstolsadgang, etterforskning, utlevering og lignende	61
3.2.5	Positive plikter overfor statsborgere i utlandet	63
3.2.6	Foreløpig oppsummering	63
3.2.7	Handlinger <i>på</i> territoriet, men utenfor statens jurisdiksjon ..	64
3.3	Hvem gjelder ansvaret overfor?	64
3.4	Staten hefter på objektivt grunnlag for tjenestemenns krenkende handling	66
3.5	Dobbel gjennomføringsforpliktelse	66
3.6	Nærmere om virkemidlene	67
3.6.1	Innledning	67
3.6.2	Forebyggelse av krenkelser – særlig ved lovgivning, opplæring og lignende	67
3.6.3	Fortsettelse: Effektiv håndhevelse av loven	68
3.6.4	Forebyggelse – forventning om reaksjon på risiko	69
3.7	Anvendelse av prinsippene på statens ansvar for privates handlinger	70
3.7.1	Innledning	70
3.7.2	Særlig om tjenestemenns private handlinger	71
3.7.3	Betydningen av straffelovgivning	71
3.7.4	Effektiv håndhevelse av straffeloven vis-à-vis private	73
3.7.5	Forebyggelse – forventning om reaksjon på trusler fra andre private	74
3.7.6	Avveining av privates motstridende rettigheter	75
3.8	Noen særspørsmål:	76
3.8.1	Staten som myndighetsutøver og avtalepart	76
3.8.2	Delegasjon til nasjonale eller internasjonale organer	76
3.8.3	Ekstraterritoriell virkning	79
3.8.4	Rettighetshaverens avkall på rettigheter	80
3.9	Den videre fremstilling	81
4	Likhetsprinsipp og diskrimineringsforbud	82
4.1	Innledning	82
4.2	Likhet for loven	83
4.3	Diskrimineringsforbudene i Grl. § 98 og EMK artikkel 14 – felles utgangspunkter	85
4.4	Bestemmelsenes saklige anvendelsesområde	87

4.5	Bestemmelsenes personelle anvendelsesområde	89
4.6	Usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling	90
4.6.1	Oversikt	90
4.6.2	Relevant forskjellsbehandling	91
4.6.3	Usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling	93
4.7	Kan samtykke til forskjellsbehandling fjerne karakteren av diskriminering?	103
4.8	Oppsummering og utvikling	104
5	Rett til en effektiv prøvingsrett ved menneskerettsbrudd	107
5.1	Innledning	107
5.2	EMK artikkel 13 – oversikt	108
5.3	Organkravet	109
5.4	Uavhengighetskravet	111
5.5	Organets prøvingskompetanse	112
5.6	Avgjørelseskompetansen	113
5.6.1	Innledning	113
5.6.2	Prøving og stillingtagen i en bindende avgjørelse	113
5.6.3	Ytterligere reparasjon – utgangspunkter	114
5.6.4	Ytterligere reparasjon – redusert straff o.l.	114
5.6.5	Ytterligere reparasjon – erstatning og oppreisning	115
5.6.6	Stansing av en fortsatt krenkelse	119
5.6.7	Midlertidig avgjørelse for å hindre en fremtidig krenkelse ...	120
5.7	Forholdet til andre bestemmelser	121
5.8	Slutning	123
6	Domstolskontroll med lovers konstitusjons- og konvensjonsmessighet	124
6.1	Innledning	124
6.2	Domstolskontroll med om loven er forfatningsmessig	125
6.2.1	Grunnloven § 89 bygger på konstitusjonell sedvanerett	125
6.2.2	Omfanget av den konstitusjonelle prøvingsretten	127
6.2.2.1	Innledning	127
6.2.2.2	De nye grunnlovsbestemmelsene	128
6.3	EMKs status og betydning	129
6.3.1	Den formelle trinnhøyde. Forholdet til Grl. § 92	129
6.3.2	EMKs selvstendige betydning	130
6.4	Fellesnevnerne ved konstitusjons- og konvensjonsprøvingen	133
6.4.1	Betydningen av lovgivers vurdering	133
6.4.1.1	Generelt	133
6.4.1.2	Logvivers vurdering av grunnlovsmessigheten	134
6.4.1.3	Logvivers vurdering av konvensjonsmessigheten ...	135
6.4.2	Variert prøvingsintensitet	137
6.4.3	Prøvingskompetansen ligger hos de alminnelige domstoler	140
6.4.4	Forutsetninger for domstolsprøvingen	140
6.4.5	Utfallet av domstolsbehandlingen	143

7	Inngrep krever lov	145
7.1	Innledning	145
7.1.1	Forfatningens lovkrav	145
7.1.2	EMKs lovkrav	145
7.2	Kravets begrunnelse	146
7.3	Kravets adressater – særlig om nasjonale domstolars rolle	148
7.4	EMDs rolle: Særlig kvalitets-, men også subsumsjonskontroll	149
7.5	Jo større inngrep, jo strengere lovkrav?	149
7.6	Kravets innhold	153
7.6.1	Utgangspunkter: Bare formell «lov» eller også likestilt «rett»?	153
7.6.2	Tilgjengelighetskravet. Oversikt	155
7.6.3	Tilgjengelighetskravet. Tilbakevirkningsforbudene i Grl. § 97 og EMK artikkel 7	156
7.6.4	Tilgjengelighet. Er vedtagelse tilstrekkelig, eller kreves kunngjøring?	163
7.6.5	Forutberegnelighet: Krav til presis utforming av loven og forbud mot å anvende den utenfor en naturlig forståelse av ordlyden	165
7.6.5.1	Utgangspunkter	165
7.6.5.2	Problem: Vaghet	166
7.6.5.3	Problem: Vidtgående delegasjon og annen fragmentering	174
7.6.5.4	Problem: Utvidende tolkning og analogi	175
7.6.6	Sammenlignende oppsummering	181
8	Formåls- og forholdsmessighetskontroll	182
8.1	Innledning	182
8.2	Domstolskontroll med forvaltningen – norsk forfatningsrett	182
8.2.1	Konstitusjonell sedvanerett, og Grl. §§ 89 og 95	182
8.2.2	Grunnloven bør ha en generell begrensningshjemmel	184
8.3	Forholdsmessighetskontrollen etter EMK	186
8.3.1	Innledning. Forholdet til formålskontrollen	186
8.3.2	Forholdsmessighetskrav	187
8.3.3	Fortsettelse: Statens skjønnsmargin ved inngrep i og sikring av rettigheter	191
8.3.4	Skjønnsmargin for lovgiver og forvaltning vis-à-vis nasjonale domstoler?	199
8.4	Slutning	200

Spesiell del

9	Retten til liv	204
9.1	Innledning	204
9.2	Vilkårene for dødbringende maktanvendelse	206
9.2.1	Generelt	206

9.2.2	Nødverge, pågripelse og stansing av opprør	206
9.2.3	Er dødsstraff akseptert etter EMK artikkel 2?	210
9.2.4	Fortsettelse: Forbudene mot dødsstraff etter tilleggsprotokollene og Grunnloven	211
9.2.5	Fortsettelse: Utlevering til land hvor det risikeres dødsstraff	211
9.3	Menneskelivet skal beskyttes ved lov – positive plikter	212
9.3.1	Generelt	212
9.3.2	Selvvalgt livsavslutning?	220
9.3.3	Spørsmål ved livets begynnelse – berging av for tidlig fødte og abort	222
10	Tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling	226
10.1	Innledning og oversikt	226
10.2	Vernet er generelt	229
10.3	Kort om straffeforfølgning	231
10.4	Forholdene under frihetsberøvelse	233
10.5	Straff	237
10.5.1	Innledning	237
10.5.2	Straffemetoder	237
10.6	Utlevering og utvisning	241
10.6.1	Generelt	241
10.6.2	Utlevering	244
10.6.3	Utvisning til forfølgelsesfare	245
10.6.4	Generell sikkerhet og sosiale hensyn	248
10.7	Avslutning	249
11	Vern om privat- og familieliv	250
11.1	Innledning og oversikt	250
11.1.1	Grunnloven § 102	250
11.1.2	EMK artikkel 8	250
11.2	Privatliv – EMK artikkel 8	251
11.2.1	Anvendelsesområde, inngrep og positiv sikring	251
11.2.2	Forholdet til andre konvensjonsbestemmelser	255
11.2.3	Når kan straff anses som et inngrip i privatlivet?	256
11.2.3.1	Utgangspunkter	256
11.2.3.2	Tilfeller som klart faller utenfor privatlivet	258
11.2.3.3	Tilfeller som omfattes av privatlivet	259
11.2.3.4	Grensetilfeller	260
11.2.4	Fysisk integritet	261
11.2.5	Abort, reproduksjon, seksualitet og kjønnslig identitet	262
11.2.6	Bestemmelse over eget liv og dets avslutning	266
11.2.7	Rettighetshaverens tilgang til personlige opplysninger	270
11.2.8	Innsamling, lagring og bruk av personlig informasjon i strid med rettighetshaverens ønske	271
11.2.9	Opptak og spredning av personbilde	272

11.3 Familieliv	272
11.3.1 Innledning. Forholdet til andre grunnlovs- og konvensjonsbestemmelser	272
11.3.2 Begrepet familieliv	276
11.3.3 Rett til navn, særlig om familienavn	279
11.3.4 Rettigheter ved samlivsbrudd	281
11.3.5 Omsorgsovertagelse, adopsjon og andre inngrep i familielivet til barn og foreldre	282
11.3.5.1 Innledning	282
11.3.5.2 Kort om prinsippene fastslått i EMDs tidlige praksis	283
11.3.5.3 Presisering av forholdsmessighetsvurderingen i Strand Lobben – og i HR-2020-661-S	285
11.3.5.4 Forholdsmessighet og prosessuelle garantier	287
11.3.5.5 Betydningen av samtykke til inngrep	289
11.3.5.6 Oppsummering	289
11.3.6 Bortføringssaker og lignende	289
11.3.7 Respekt for familielivet kan gi utlendinger rett til opphold og adgang	290
11.4 Hjem	296
11.5 Korrespondanse	299
11.5.1 Innledning. Forholdet til «privatliv»	299
11.5.2 Avlytting og overvåkning	300
11.6 Oppsummering	301
12 Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet	302
12.1 Innledning	302
12.2 De vernede interesser	304
12.3 Grenseområdet mellom forhold som ikke regnes som inngrep og inngrep som må begrunnes	306
12.3.1 Generelt	306
12.3.2 Eksempler på inngrep som anses å falle utenfor og innenfor livssynsfriheten	306
12.3.3 Aksepterte begrensninger i religionsfriheten	308
12.3.3.1 Generelt	308
12.3.3.2 Arbeidsoppgaver i strid med arbeidstakers overbevisning	310
12.3.3.3 Religiøse plagg på arbeidsplassen	311
12.4 Fortsettelse: Indoktrineringsfare i undervisningssammenheng	314
12.5 Begrensninger i retten til å gi uttrykk for livssyn	315
12.5.1 Innledning	315
12.5.2 Pluralisme og minoritetsvern	317
12.6 Avslutning	318
13 Ytrings- og informasjonsfrihet	319
13.1 Innledning	319

13.1.1	Bakgrunn og rettsgrunnlag	319
13.1.2	Begrunnelse og aktuell betydning – koplingen til demokratiet	319
13.1.3	Ytringsfriheten er (likevel) generell	321
13.1.4	Ytringsfrihetens aspekter	323
13.1.5	Faktisk ytringsfrihet – lik mulighet til å komme til orde ...	323
13.1.6	Fortsettelse: Positive tiltak for å sikre ytrings- og informasjonsfrihet for alle	325
13.2	Ulike former for inngrep i ytringsfriheten	327
13.2.1	Generelt	327
13.2.2	Grenseilfeller – aksepterte begrensninger	330
13.2.3	Lisenser, konsesjoner og lignende begrensninger av tekniske årsaker	333
13.3	Betingelsene for inngrep i ytringsfriheten – oversikt	334
13.4	Avveiningen mellom ytringsfrihet og andre interesser – utgangspunkter	337
13.5	Avveiningen mellom ytringsfrihet og privatliv	338
13.5.1	Vern om privatliv og ære – forholdet til artikkel 8	338
13.5.1.1	Innledning	338
13.5.1.2	Sannhetsgrunnsetningen	340
13.5.1.3	Den offentlige interesse i ytringen	342
13.5.1.4	Vern av privatlivet mot ytringen	347
13.5.1.5	Er sanksjonen forholdsmessig?	349
13.5.1.6	Oppsummering	350
13.5.2	Begrensninger som følge av uskyldspresumsjonen og rettferdig rettergang	352
13.6	Avveiningen i grensefeltet mellom private og offentlige interesser ..	353
13.6.1	«Andres rettigheter» – religiøse følelser og blasfemi	353
13.6.2	«Andres rettigheter» – frihet fra hat og rasediskriminering	354
13.6.3	«Andres rettigheter» – journalisters kildevern (negativ ytringsfrihet)	360
13.6.4	Opphavsrett og lignende	362
13.7	Avveiningen mot offentlige interesser	363
13.7.1	Rikets sikkerhet og lignende hensyn	363
13.7.2	Moral, sedelighet og helse	364
13.7.3	Forebyggelse av uorden og kriminalitet	364
13.7.4	Domstolenes autoritet og upartiskhet	365
13.8	Informasjonsfrihet og informasjonskrav	367
13.9	Avslutning	370
14	Rett til forsamling, forening og politisk deltagelse	371
14.1	Forsamlingsfriheten	371
14.2	Organisasjons- og foreningsfriheten	376
14.3	Indirekte og direkte deltagelse i det politiske liv	382

15 Den private eiendomsrett	388
15.1 Innledning	388
15.2 Ekspropriasjon	391
15.2.1 Oversikt	391
15.2.2 Inngrep – hva regnes som «eiendom» og «avståelse»?	391
15.2.3 Betingelsene for avståelse – lov og formål	395
15.2.4 Forholdsmessighet og erstatning. Felles utgangspunkter	396
15.2.5 Grunnlovens erstatningsregel	396
15.2.6 Valg av beregningsmåte	397
15.2.7 Noen særspørsmål	399
15.2.8 Protokollens avståelsesregel. Forholdet til prinsipp- og kontrollregelen	400
15.2.9 Erstatningens betydning for konvensjonsmessig ekspropriasjon	401
15.2.10 Avsluttende vurdering og sammenligning	404
15.3 Innskrenkende og utvidende (analogisk) tolkning av «avgj»	404
15.3.1 Innskrenkende tolkning: skatt og tilintetgjørelse	404
15.3.2 Rådighetsbegrensninger: Analogisk anvendelse av Grunnloven § 105 og Protokollens kontrollregel	407
15.4 Fortsettelse: Vern mot tilbakevirkende lovgivning på det økonomiske området	411
15.4.1 Innledning	411
15.4.2 Eiendomsvern mot samfunnsmessige reguleringsbehov	413
15.4.3 Eiendomsvern hvor hensyn til andre private parter er involvert	417
15.4.4 Slutning	420
16 Frihetsberøvelse	421
16.1 Innledning	421
16.2 Anvendelsesområdet	421
16.2.1 Grunnlovsvernet gjelder ikke lenger bare den som «fængslig anholdes»	421
16.2.2 EMK artikkel 5 regulerer enhver frihetsberøvelse	422
16.2.2.1 Begrepet frihetsberøvelse (den objektive side)	422
16.2.2.2 Særlig om avkall på retten til frihet (den subjektive side)	426
16.3 De generelle vilkårene for frihetsberøvelse – oversikt	429
16.3.1 Lovkravet	429
16.3.1.1 Grunnlovens skjerpede lovkrav	429
16.3.1.2 Anvendelsen av lovkravet i artikkel 5	430
16.3.2 Ytterligere vilkår for frihetsberøvelse	433
16.3.2.1 Grunnloven	433
16.3.2.2 Kategoriene i EMK artikkel 5.1. er uttømmende og skal tolkes snevert	433
16.3.2.3 Vilråene for frihetsberøvelse i artikkel 5.1. – oversikt og sideblikk	434

16.3.3	Frihetsberøvelse etter dom	436
16.3.4	Domstolsbeslutning eller lovbestemt pålegg	439
16.3.5	Frihetsberøvelse av mindreårige	441
16.3.6	Sosialrettslig frihetsberøvelse	442
16.3.7	Avvisning, utvisning og utlevering	445
16.4	Den frihetsberøvedes rettigheter	448
16.4.1	Grunnloven § 94 og EMK artikkel 5 – oversikt	448
16.4.2	Informasjon om grunnlaget for frihetsberøvelsen	448
16.4.3	Domstolskontroll med frihetsberøvelsens lovlighet	449
16.4.3.1	Presisering av anvendelsesområdet	449
16.4.3.2	Nærmere om domstolsadgangen	450
16.4.3.3	Rettergangskrav	451
16.4.3.4	Fristen	453
16.4.3.5	Prøvingens innhold	454
16.4.3.6	Avgjørelseskompetansen	455
16.4.3.7	Fornyet kontroll ved foranderlig tilstand	455
16.4.4	Kort om erstatning og oppreisning	456
17	Rettferdig rettergang i sivile saker	458
17.1	Innledning	458
17.2	Bestemmelsenes begrunnelse og anvendelsesområde	461
17.2.1	Innledning	461
17.2.2	Nærmere om bestemmelsenes anvendelsesområde i sivile saker.	462
17.2.2.1	Felles utgangspunkter etter Grunnloven § 95 og EMK artikkel 6	462
17.2.2.2	EMK artikkel 6 er begrenset til tvist om borgerlige rettigheter	464
17.2.3	Adgangen til domstolene	468
17.2.3.1	Organet: domstol og «tribunal»	468
17.2.3.2	Statens positive plikter og begrensingsadgang ...	469
17.2.3.3	Faktiske og økonomiske hindre	470
17.2.3.4	Rettslige begrensninger	472
17.3	Avgjørelse ved en eller flere domstoler	477
17.4	Uavhengighet og upartiskhet	479
17.4.1	Forholdet mellom uavhengighet og upartiskhet	479
17.4.2	Uavhengighetskravet	480
17.4.3	Upartiskhetskravet	483
17.5	Rettergangen skal være rettferdig	484
17.5.1	Generelt	484
17.5.2	Grunnleggende elementer av rettferdig rettergang som gjelder i alle sakstyper	485
17.5.3	Forvaltningsstraffesakene	489
17.6	Offentlighetskravet	491
17.7	Rimelig tid-kravet	493
17.7.1	Generelt	493

17.7.2	Fristens utgangspunkt og avbrytelse	493
17.7.3	Vurderingen av rimelig behandlingstid	494
17.8	Rettferdig rettergang i fremtiden	495
18	Nødrett og derogasjon	496
18.1	Innledning	496
18.2	Vilkårene for nødrett	498
18.2.1	Oversikt	498
18.2.2	Nødstilstand	499
18.2.3	Nødvendigheten av tiltakene	501
18.3	Ikke-derogable rettigheter	504
18.4	Avsluttende vurdering	505
	Domsregister	508
	Litteratur	537
	Stikkord	555

Rettsstat og menneskerettigheter 1 behandler grunnleggende krav og begrensninger i forholdet mellom myndighetene og den enkelte. Etter reformen i 2014 oppstiller Grunnloven nå en moderne menneskerettighetskatalog, som i stor grad er inspirert av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK). Samtidig som grunnlovsfestingen av oppdaterte menneskerettigheter styrker dem nasjonalt, er EMK fortsatt viktig – både som faktor ved tolkning av grunnlovsbestemmelsene og som instrument for internasjonal kontroll av staten der den påstås å ha sviktet i sikringen av menneskerettighetene. Boken gir en nærmere behandling av sentrale rettigheter, som retten til liv, frihet fra tortur og umenneskelig behandling, frihet fra vilkårlig frihetsberøvelse, beskyttelse av privatlivet, religions-, ytrings-, forsamlings- og organisasjonsfriheten, eiendomsretten og retten til en rettferdig rettergang i sivile saker.

I denne andre utgaven er drøftelsene ført videre på en del viktige punkter. Det gjelder blant annet forholdet mellom EMK-retten og EU-/EØS-retten, hvorvidt nasjonale domstolars kontroll med lovgiverens og forvaltningens gjennomføring av EMK-forpliktelsene begrenses av en skjønnsmargin for de sistnevnte, og hva som gjelder av forholdsmessighetsbegrensninger på statenes adgang til å straffe. Boken er gjennomrevidert og søkt ajourført pr. 1. desember 2024.

Jørgen Aall er professor i rettsvitenskap ved Universitetet i Bergen.

Boken *Rettsstat og menneskerettigheter 2* går i dybden på statens doble plikt – til effektiv sikring av den enkelte mot kriminalitet gjennom en betryggende og rettferdig straffefølgning av mistenkte.

Bokprosjektet har en meget høy innholdsmessig kvalitet. Bøkene er skrevet i et enkelt og lett språk og tar opp sammensatte stats- og menneskerettslige spørsmål på en pedagogisk og forståelig måte.

– Arne Fliflet, tidl. Stortingets ombudsmann for forvaltningen

LES MER PÅ
FAGBOKFORLAGET.NO

BESTILL
VURDERINGSEKSEMPLAR

FAGBOKFORLAGET

www.fagbokforlaget.no

ISBN 978-82-450-5104-9

9 788245 051049